

**ULUG‘BEK HAMDAMNING “BADIIY TAFAKKUR TADRIJI” ASARINI
O‘RGANISHNING ILMIIY-NAZARIY AHAMIYATI**

**ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИЗУЧЕНИЯ КНИГИ УЛУГБЕКА
ХАМДАМА «ЭВОЛЮЦИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ»**

**THE SCIENTIFIC AND THEORETICAL IMPORTANCE OF STUDYING
ULUGBEK HAMDAM’S BOOK “THE EVOLUTION OF ARTISTIC
THINKING”**

*Dehqonova Maxsuma Shavkatovna,
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa
doktori(PhD), dotsent.
Ismoilova Ruhshon Ortiqjon qizi,
Farg'ona davlat universiteti
filologiya fakulteti talabasi.*

Annotatsiya

Mazkur maqolada o‘zbek adabiyotshunosi Ulug‘bek Hamdamning “Badiiy tafakkur tadriji” asarining mazmun-mohiyati va ilmiy ahamiyati tahlil qilinadi. Unda badiiy tafakkur tushunchasining nazariy asoslari, uning shakllanish jarayoni hamda adabiy jarayondagi o‘rni yoritib beriladi. Shuningdek, badiiy tafakkurning rivojlanishida ijodkor shaxsining roli va badiiy obraz yaratish jarayonining o‘ziga xos jihatlari haqida fikr yuritiladi.

Аннотация

В статье анализируется содержание книги узбекского литературоведа Улугбека Хамдама «Эволюция художественного мышления». Рассматриваются теоретические основы художественного мышления, особенности его развития и роль в литературном процессе.

Abstract

This article analyzes the content of Ulugbek Hamdam’s book “The Evolution of Artistic Thinking”. It discusses the theoretical foundations of artistic thinking, the process of its development and its role in the literary process.

Kalit so‘zlar: badiiy tafakkur, adabiyotshunoslik, ijodkorlik, badiiy obraz, tafakkur taraqqiyoti, adabiy jarayon.

Ключевые слова: художественное мышление, литературный процесс, творчество, художественный образ.

Key words: artistic thinking, literary process, creativity, artistic image.

KIRISH

Adabiyot insoniyat madaniyati va ma'naviy hayotining ajralmas qismi hisoblanadi. Badiiy asarlar orqali jamiyat hayoti, insonning ichki dunyosi, ijtimoiy va ma'naviy muammolar aks ettiriladi. Shu bois adabiyotshunoslik fanida badiiy tafakkur masalasini o'rganish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri sanaladi.

Badiiy tafakkur – bu ijodkorning voqelikni estetik idrok etish va uni badiiy obrazlar orqali ifodalash jarayonidir. Ushbu jarayonda ijodkor o'z tajribasi, tasavvuri va dunyoqarashiga tayangan holda yangi badiiy tasvirlar yaratadi. Badiiy tafakkur inson tafakkurining murakkab shakllaridan biri bo'lib, unda tasavvur, his-tuyg'u va estetik qarashlar muhim o'rin egallaydi.

O'zbek adabiyotshunosligida badiiy tafakkur masalasini tadqiq etgan olimlar orasida Ulug'bek Hamdam alohida o'rin egallaydi. Uning "Badiiy tafakkur tadriji" asari badiiy tafakkur rivojini nazariy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan muhim ilmiy tadqiqot hisoblanadi. Asarda adabiy tafakkurning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda badiiy ijodning nazariy asoslari yoritilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Adabiyotshunoslik fanida badiiy tafakkur masalasi ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan muhim ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Turli davrlarda yashab ijod qilgan adabiyotshunoslar va psixolog olimlar ushbu tushunchaning mohiyatini turli jihatdan tahlil qilib, unga o'z ilmiy qarashlarini bildirganlar. Ilmiy manbalarda badiiy tafakkur tushunchasiga berilgan ta'riflar xilma-xil bo'lsa-da, ularning aksariyati badiiy tafakkurni ijodiy fikrlashning o'ziga xos ko'rinishi sifatida talqin qiladi. Bunday yondashuvga ko'ra, badiiy tafakkur insonning borliqni oddiy mantiqiy fikrlash orqali emas, balki obrazli va estetik jihatdan anglash jarayonini ifodalaydi.

Psixolog va adabiyotshunos olimlarning fikricha, badiiy tafakkur inson ongida sodir bo'ladigan murakkab jarayon bo'lib, unda turli psixik faoliyat elementlari o'zaro uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi. Jumladan, tasavvur, xotira, tafakkur hamda his-tuyg'ular badiiy tafakkurning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Ijodkor hayotiy voqelikni kuzatish, uni anglash va o'zining ichki ruhiy kechinmalari bilan boyitish orqali yangi badiiy obrazlar yaratadi. Natijada real hayotdagi hodisalar badiiy asarda yangicha mazmun kasb etadi va o'quvchiga estetik ta'sir ko'rsatadi.

Shu jihatdan qaralganda, badiiy tafakkur nafaqat adabiyotshunoslik doirasida, balki psixologiya, estetika hamda madaniyatshunoslik fanlari bilan ham uzviy bog'liqdir. Chunki badiiy tafakkur insonning estetik didi, ruhiy holati, dunyoqarashi va ma'naviy qadriyatlarini bilan chambarchas aloqador bo'ladi. Ayniqsa, adabiy asarlarni yaratish jarayonida ijodkorning hayotiy tajribasi, ijtimoiy muhit va madaniy an'analar muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotshunos olim Ulug‘bek Hamdam o‘z tadqiqotlarida badiiy tafakkur taraqqiyotini tarixiy jarayon sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, har bir tarixiy davr adabiyoti o‘ziga xos badiiy fikrlash uslubiga ega bo‘lib, bu jarayon jamiyat hayotidagi o‘zgarishlar bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanadi. Jamiyatda yuz beradigan ijtimoiy, madaniy va ma‘naviy jarayonlar adabiyot mazmuni va shakliga ta‘sir ko‘rsatadi. Natijada badiiy tafakkur ham yangi g‘oyalar, yangi obrazlar va yangi ifoda vositalari bilan boyib boradi.

Ulug‘bek Hamdamning ilmiy qarashlariga ko‘ra, badiiy tafakkur taraqqiyoti adabiy jarayonning rivoji bilan bevosita bog‘liqdir. Har bir davrda yashab ijod qilgan yozuvchi va shoirlar o‘z davrining ruhini, muammolarini hamda inson ruhiyatini badiiy asarlar orqali aks ettiradilar. Shu sababli badiiy tafakkur rivoji nafaqat adabiyot tarixini, balki jamiyatning ma‘naviy taraqqiyotini ham aks ettiradi. Mazkur maqolani tayyorlash jarayonida ilmiy tahlil, qiyosiy o‘rganish va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar yordamida badiiy tafakkur tushunchasining nazariy asoslari hamda uning adabiy jarayondagi o‘rni o‘rganildi va ilmiy xulosalar chiqarildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ulug‘bek Hamdamning “Badiiy tafakkur tadriji” asari adabiyotshunoslik nazariyasiga oid muhim ilmiy tadqiqotlardan biri hisoblanadi. Ushbu asarda muallif badiiy tafakkurning shakllanishi va rivojlanish jarayonini chuqur tahlil qilib, uning adabiyot taraqqiyotidagi o‘rni va ahamiyatini ilmiy asosda yoritib beradi. Asarda badiiy tafakkur tushunchasi nafaqat nazariy jihatdan izohlanadi, balki uning tarixiy rivojlanish bosqichlari ham ko‘rib chiqiladi. Muallif badiiy tafakkurni adabiyotning eng muhim tarkibiy omillaridan biri sifatida baholab, uning jamiyat madaniy hayotidagi rolini ham alohida ta‘kidlaydi.

Kitobda badiiy tafakkur taraqqiyoti bir necha bosqichlar asosida tahlil qilinadi. Har bir tarixiy davr o‘zining estetik qarashlari, adabiy yo‘nalishlari hamda badiiy ifoda vositalari bilan ajralib turadi. Shu sababli har bir davr adabiyotida badiiy tafakkurning o‘ziga xos shakllari namoyon bo‘ladi. Adabiyot rivojlanib borar ekan, unda yangi g‘oyalar, yangi obrazlar hamda yangi badiiy shakllar paydo bo‘ladi. Bu jarayon esa ijodkorlarning dunyoqarashi, jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar, madaniy an‘analar hamda tarixiy sharoit bilan bevosita bog‘liq holda rivojlanadi. Natijada badiiy tafakkur ham davr talablari asosida yangilanib, boyib boradi.

Asarda badiiy obraz masalasi ham alohida ahamiyat kasb etadi. Badiiy obraz adabiy asarning eng muhim unsurlaridan biri bo‘lib, u orqali yozuvchi yoki shoir o‘zining g‘oyaviy qarashlarini ifodalaydi. Badiiy obraz yordamida muallif hayotiy voqelikni san‘atkorona talqin qiladi va uni o‘quvchiga estetik jihatdan ta‘sirchan tarzda yetkazadi. Obraz yaratish jarayonida ijodkor real hayotda mavjud bo‘lgan hodisa va

jarayonlarni qayta ishlaydi, ularni badiiy tasavvur orqali boyitadi va natijada yangi badiiy mazmun yuzaga keladi. Shu jihatdan qaralganda, badiiy obraz badiiy tafakkurning eng muhim mahsullaridan biri hisoblanadi.

Badiiy tafakkur rivojida ijodkor shaxsining o'zini ham nihoyatda muhimdir. Har bir yozuvchi yoki shoir o'zining individual dunyoqarashi, estetik didi va badiiy uslubi orqali adabiyot taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shadi. Ijodkorning hayotiy tajribasi, ruhiy kechinmalari, ijtimoiy muhitga munosabati badiiy asar mazmunida o'z aksini topadi. Shu sababli har bir ijodkorning badiiy tafakkuri o'ziga xos bo'lib, u yaratgan asarlarda individual badiiy qarashlar yaqqol namoyon bo'ladi. Bu esa adabiyotning rang-barangligi va boyligini ta'minlaydi.

Ulug'bek Hamdamning ta'kidlashicha, badiiy tafakkur faqat adabiyot doirasida namoyon bo'ladigan hodisa emas. U jamiyatning umumiy ma'naviy rivojiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Badiiy asarlar insonning estetik didini shakllantiradi, ma'naviy qadriyatlarni anglashga yordam beradi hamda jamiyatdagi muhim ijtimoiy muammolar haqida fikr yuritishga undaydi. Shu bois adabiyot insonning ma'naviy kamolotida muhim o'rin tutadi.

Badiiy tafakkur orqali yaratilgan asarlar o'quvchilarda nafaqat estetik zavq uyg'otadi, balki ularni fikrlashga, hayotiy hodisalarga chuqurroq nazar tashlashga undaydi. Adabiyot insonning ma'naviy dunyosini boyitib, uning estetik qarashlarini shakllantiradi. Shu jihatdan qaraganda, badiiy tafakkur adabiyot taraqqiyotining asosiy omillaridan biri bo'lib, u jamiyat madaniy hayotining rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Ulug'bek Hamdamning "Badiiy tafakkur tadriji" asari badiiy tafakkur nazariyasini o'rganishda muhim ilmiy manba hisoblanadi. Ushbu asarda badiiy fikrlash jarayonining mohiyati, uning rivojlanish bosqichlari hamda adabiyot taraqqiyotidagi o'zini keng yoritilgan.

Mazkur asarni o'rganish adabiyotshunoslik yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun katta ilmiy ahamiyatga ega. Chunki u badiiy tafakkur jarayonini chuqurroq tushunishga va adabiy asarlarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Shuningdek, badiiy tafakkur masalasini chuqur o'rganish adabiyot rivojining yangi yo'nalishlarini aniqlash va zamonaviy adabiy jarayonni ilmiy jihatdan tahlil qilish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Hamdam U. **Badiiy tafakkur tadriji**. – Toshkent: Akademnashr, 2011.
2. Quronov D. **Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari**. – Toshkent: Fan, 2004.
3. Baxtin M. **Estetika i slovesnoe tvorchestvo**. – Moskva, 1979.

4. Vygotskiy L.S. **Psixologiya iskusstva**. – Moskva, 1965.
5. Karimov N. **Adabiyot nazariyasi**. – Toshkent: O'qituvchi, 2008.
6. Hotamov N., Sarimsoqov B. **Adabiyotshunoslik terminlari lug'ati**. – Toshkent, 2001.
7. Umurov H. **Adabiyot nazariyasi**. – Toshkent, 2006.